ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਮੂਲ ਸੋਮੇ

ਲੋਕਧਾਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਵਿਅਕਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਇਕ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜੋ ਦਵੰਦ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹ ਵਿਅਕਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਧਾਰਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕਿਸੇ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਧਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹਨ।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਮਲ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕਧਾਰਾ ਪੈਟਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਕ ਅੰਸ਼ ਇਸ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਪੁਨਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤੌਰ ਆਪਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਮੋਹਿੰਜੋਦੜੋ (ਸਿੰਧ) ਹੜੱਪਾ (ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ), ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਰੋਪੜ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਗਏ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੋਕਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਪਰ ਹੜੱਪਾ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤਕ ਇਸ ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਨੇਕ ਲੋਕਧਾਰਕ ਅੰਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੋਮੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

DATE / / PAGE
NOTEBOOK

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਫਰੈਂਕ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੋਮਿਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ:

(i) ਸਧਾਰਨ ਸੋਮੇ :- ਹਰ ਇਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੋਮਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਚੁਗਿਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪ ਸਿਰਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਚੁਗਿਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਰਹਾਇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰੰਗ ਹੀ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ (ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ) ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਵੀ ਵੱਖਰਾ-ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉੱਥੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਫਸਲ ਦੇ ਬੀਜਣ, ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਤਕ ਦਾ ਅਮਲ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚੁਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਪਰਖਦੇ ਅਤੇ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤਸਬੀ ਦਾ ਪੋਣਾ, ਚੰਦਨ ਤੇ ਬੇਰੀ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿੱਕਰ, ਤੂਤ, ਜੰਡ, ਬੇਰੀ ਤੇ ਵਣ ਦਾ ਦਰਖਤ ਖੇਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਬੰਨੇ ਬੰਨੇ ਦਰਖਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਕਿੱਕਰ, ਬੇਰੀਆਂ, ਵਣ ਜਾਂ ਕਰੀਰ ਦੇ ਦਰਖਤ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਦਰਾਵੜ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਵਿਛੜ ਚੁੱਕੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਦਰਖਤਾਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਰੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਨਾ, ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਔਰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਉਸਨੂੰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਤਿਰਸਕਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਸਨ:

ਭੇਡਾਂ ਚਾ ਰਹੀਆਂ ਚੌਧਰਣੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਨਾਰਾਂ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਕਾਜ ਹੀ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਢੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚਰਖਾ ਕੱਤਣਾ, ਖੇਸ, ਲੋਈ, ਦਰੀਆਂ ਨਵਾਰ ਬੁਣਨ ਦਾ ਕੰਮ, ਬਾਗ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਕੱਢਣੀਆਂ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹਰ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਝ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੇ ਅਧਾਰ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਉਪਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Scanned with OKEN Scanner

(2) **ਭਾਰਤੀ ਸੋਮੇ :-** ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਭਾਰਤੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇਕ ਉਪ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਆਦਿਕ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ, ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਗਤ ਬਾਰਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਿਗਵੇਦ ਪਾਠ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਕਸਲਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਉਦੈ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਜੀਵਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉੱਤੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਸੂਤੀ ਊਨੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਵੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਵੇਂ ਢੰਗ - ਸਹੂਲਤਾਂ ਪਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਰਤਾਜ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

(3) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਾਸਨ :- ਜਦ ਇਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਪਰਕ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਦਿੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਬਲ, ਸਾਹਸ ਅਤੇ ਉਤਸਾਹ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਸਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਰੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਸ ਦਸਯੂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ 'ਗੂੜ੍ਹੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲੇ', ਢੀਠ, ਅਧਰਮੀ, ਬਕਬੋਲੇ, ਲਿੰਗ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ, ਗੁਲਾਮ ਆਦਿ। ਪਰ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਸਦਕੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਆਰੀਆਂ ਲੋਕ ਅਪਨਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਆਰੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇੱਥੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਕਟਤਾ ਵਾਲਾ ਵਾਹ ਪਿਆ, ਉਹ ਈਰਾਨੀ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਵਾਲ ਅਸੀਂ ਈਰਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਰਾਸਤੀ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਸੀ ਕੈਖੁਸਰੋ ਰਣਨੀਤਕ ਸੂਝ ਬੂਝ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਸ਼ੋਕ ਦੇ ਧਰਮ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰਸਵ 'ਜਰਾਸਤੀ' ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

DATE / / PAGE
NOTEBOOK

ਨਕਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੂਫ਼ੀ ਸ਼ੇਖ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹਿੰਦੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਹੋਏ ਸਨ ਜਨਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ 1563 ਈ. ਵਿੱਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰੋਕਾਰ ਮੁਜੱਦਦ-ਅਲਫ਼ਸਾਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸੋਚ ਸੀ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਾਧੇ ਦਾ ਹਾਲ ਪਿਆ। ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਕਿ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਰਾਜਪੂਤ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਰਾਜਪੂਤ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਰਾਹ "ਇੱਕੋ ਸੂਫ਼ੀ ਰਾਹੀ ਰਾਹੀ" ਸੰਕਲਪ ਹੇਠ ਸੂਫ਼ੀ ਨਿਵਾਸੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਸੂਫ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸੰਪਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ। ਵਿਚੋਂ ਨਕਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਨਕਸ਼ਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸਲਾਮ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਗਏ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਸਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:—

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਐਸ਼ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤ ਲਿਆਂਦੀ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਬਦਲ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਵੇਸ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਆਕਾਰ ਲੈਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀਆਂ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ।

- ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸ ਤਲਾਕ ਵਾਂਗੀ ਲੀਕ ਵੀ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ।
- ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮਤ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ।
- ਵੇਲ-ਸਹਿਲੇ ਖਾਣੇ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਗਹਿਣੇ; ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਸਮਾਂ, ਸਾਂਝਤ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਰਸਮ, ਰੀਤ, ਸਮਾਜ ਪਾਲ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵਾਲੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।
- ਜਨਾਨੀ ਵੀ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ ਵਾਲੇ ਅਸਰ ਪਾਇਦੇ ਹੋ ਸਨ।

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਯੂਰਪੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਸ਼ਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ :-

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਪੱਛਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਪਰਕ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸੌ ਸੌ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਵਸੇਬਾ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ ਹੋਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪਾਸਾਰ ਸਦਕਾ ਸੌ ਸਾਲ ਦੇ ਇਸ ਸੰਪਰਕ

ਨੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵਿਆਪਕ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਨਮਾਨ, ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਜੋੜਕੇ, ਇਕਸਾਰੀ ਉਸਾਰ ਰਿਹਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਪਾਠ ਸੰਬੰਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੈ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭੀ ਜੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਫੈਲਾਵ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:-

- ਲਘੂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਡੇ ਉਦਯੋਗ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਸਮ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਗਠਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਉਦੈ ਹੋਇਆ, ਉੱਚ ਵਰਗ, ਮੱਧ ਵਰਗ ਅਤੇ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦਾ ਭੇਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਇਸੇ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।
- ਜਨਤਕ ਥਾਵਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ, ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ, ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਜਾਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਚੇਤਨ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਧੀਰਿਆਂ ਵੱਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਵਧੀ ਹੈ।
- ਬੈਂਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ।

DATE / / PAGE
NOTEBOOK

- ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਏਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ।
- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ :- ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਅਮਲ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਲੱਛਣ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕੇਵਲ ਪੁਸਤਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ।